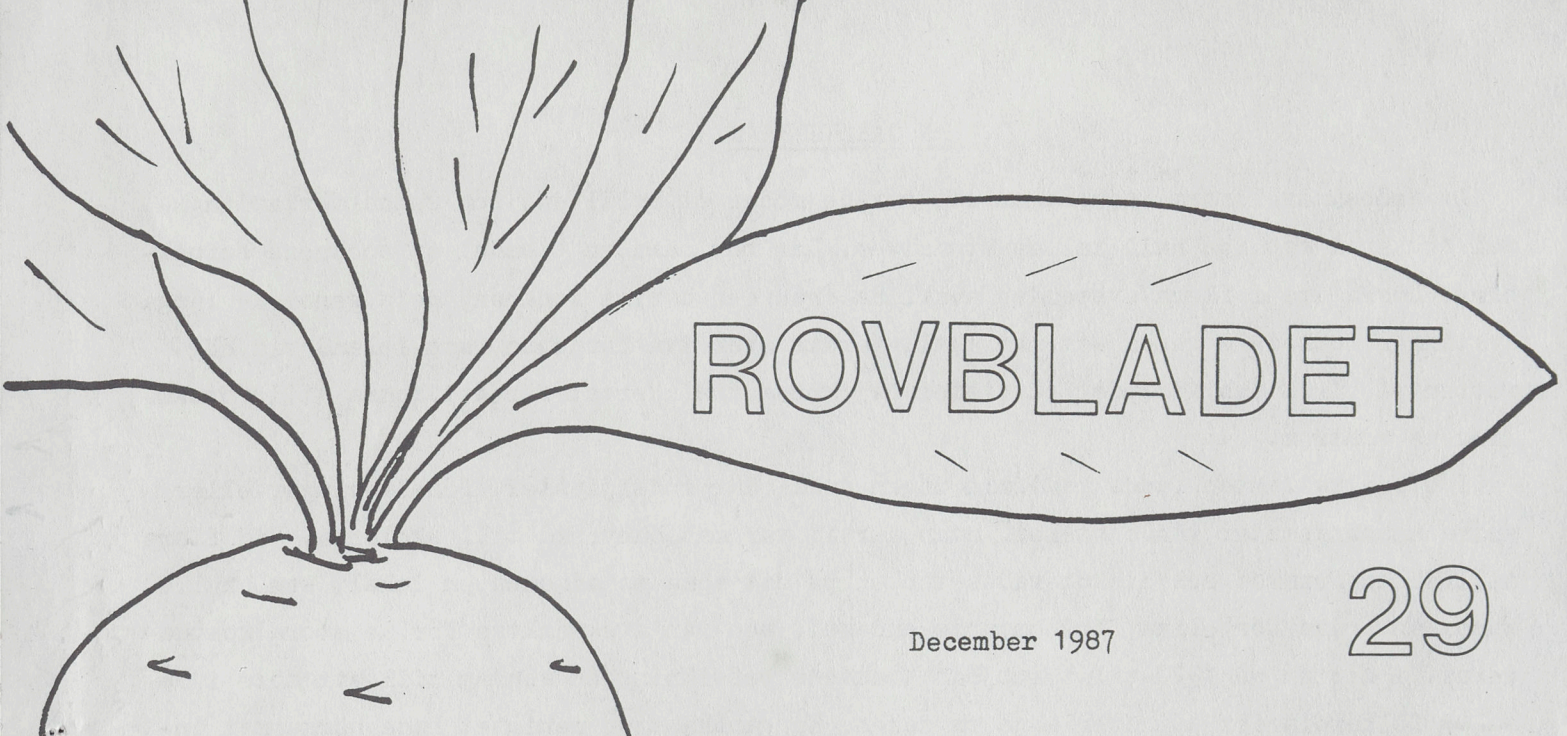

ROVBLADET

December 1987

29

Medlemsblad för HEDESUNDA HEMBYGDSFÖRENING

ANSGARIIKYRKAN

60 år

Foto: Josef Erixon. 1949.

ANSGARIIKYRKAN

Av Hedesunda församling ligger ett område söder om Dalälven, och denna församlingsdel brukar i vanliga fall kallas Utomälven. Där bor nära en tiondel av socknens befolkning. Dessa äro i flera avseenden avskilda från den övriga socknen, dels genom de långa avstånden, och dels genom att man skall färdas över två färjsund, som ibland vid högvatten på våren och ishinder på vintern ej kunna trafikeras, för att komma till församlingens centrum.

I Utomälvstrakten fanns tidigare ingen lokal där gudstjänster, föreläsningar eller andra sammankomster kunde hållas, utan därvid var man hänvisad till skolorna. Vid flera tillfällen framkom och diskuterades tanken på att söka åstadkomma en lokal, som skulle kunna användas för olika förekommande ändamål, men man avskräcktes för de stora kostnaderna. I mitten på 1920-talet inbjöds traktens befolkning en söndag till ett möte i Sevalbo folkskola för att överlägga om saken. En ganska stor menighet hade hörsammat inbjudningen, så att skolsalen var i det närmaste fullsatt. Alla voro eniga om behovet av en samlingslokal för Utomälven. En kommitté tillsattes med uppdrag att föra frågan vidare.

För att utröna hur stort intresset var utskrev kommitterade en lista, som skulle cirkulera till de olika hemmen i trakten. Den var uppdelad i kolumner där man hade tillfälle att angiva huru mycket man ville lämna i kontanter, virke, dagsverken o.s.v. När listan återkom hade där antecknats nära 4.000:- kronor i kontanter, 2.000 kbf såg-timmer, 100 mansdagsverken och 120 hästdagsverken jämte en del andra gåvor.

Kommitterade ansågo, att detta såg så pass lovande ut, att de vände sig till arkitekt Natanael Karlsson, Stockholm med förfrågan huruvida han skulle vara villig att utföra ritningar. Han ställde sig välvilligt till förfogande och infann sig ganska snart i Sevalbo för att överlägga om saken. Att han fyllde sin uppgift på ett utomordentligt sätt vitsordas av var och en som besöker den lilla Ansgariikyrkan, och vi äro alla honom varmt tacksamma för det arbete han utförde. Den är en prydnad för hela trakten där den vit lyser fram mellan mörka barrträd och ljusare lövträd med sin höga smäckra spira pekande upp emot högre rymder.

Från Svenska Kyrkans Diakonistyreelse erhöles ett räntefritt lån på 6.000:- kronor att återbetalas under tio år. Dessutom erhöles Domkapitlets tillstånd att upptaga en kollekt i stiftets kyrkor. Denna inbringade kronor 1.670:83. Slutligen måste kommitterade under arbetets gång upptaga ett banklån på 5.000:- kronor.

I mars månad 1927 kunde arbetet påbörjas, och en vacker vårkväll i maj förrättades grundinvigning med tal av kyrkoherde Brundin och sång av skolbarn. Arbetet gick sedan raskt undan under ledning av byggmästare P. L. Cederström, och på andra söndagen i advent blev Ansgariikyrkan invigd för sitt ändamål av ärkebiskop Nathan Söderblom. Denna dag utgör ett oförgätligt minne för alla dem, som då hade tillfälle att närvara. Folk kom från när och fjärran, och kyrkan kunde ej på långt när bereda plats åt alla, men var och en erfor att det var en särskilt stor högtidsdag för Utomälvens befolkning.

När en samlingslokal bygges brukar det i regel vara så, att en organisation står bakom och bär ansvaret. Så var icke fallet här, och det kunde ju anses som ett vågstycke att bygga ett så pass dyrbart församlingshus på en så liten plats. Men allt har gått över all förväntan bra, så att, när Anefari kyrkan firade sitt 20-årsminne år 1947, alla skulder voro betalda. Detta har till stor del kunnat ske tack vare en syförening, som arbetat här ända sedan 1925. Den har under åren 1925 - 1950 genom sitt arbete inbringat 14.650:- kronor, som överlämnats till Församlingshusstiftelsen. Härav kan man se, vad en av många ringaktad syförening genom troget arbete kan åstadkomma. Under hela tiden har välvilliga skogsägare utan ersättning lämnat behövligt bränsle för kyrkans uppvärmning.

Genom de där regelbundet återkommande gudstjänsterna samt emellanåt förekommande föreläsningar och konserter m. m. vill Församlingsstiftelsen i sin mån bidra till att berika det andliga livet bland Utomälvens befolkning.

Axel Ekström

(Utdrag ur "Hedesundabygden" 1951)

Några annonser i "Hedesundabygden" julen 1951:

<i>Hos oss finner Ni Julklappen Ni söker</i> F:ma Ragnar Skog	Elsas Hembageri Hedesunda Cyklar och belysning LÄMPLIGA JULKLAPPAR Carl Ugglas cykelverkstad	Julmat och Julklappar nu som förr från ANDERSSONS
JOEL BLOMGREN <i>Herr- och Damskrädderi</i>	JULBRÖDET från ERIK STRANDS	JULKLAPPEN hos SKYLLBERGS
<i>Allt inom branschen</i> Erik Petterssons Livsmedel	Kristen litteratur - Psalmböcker - Biblar A. ÖHGREN Sv. Kyrkans Diakonistyr. Bokspridare	<i>Vinnersjöbor! Julhandla hos</i> PETTERSSONS
HEDESUNDA MÖBELAFFÄR	Flex-seal marknadens förnämsta tryckkokare <i>Mors Julklapp</i>	GOD JUL och GOTT NYTT ÅR tillönskas kunderna av ÅSTRÖMS, Flaten
<i>Kaffe trivsamt i</i> AHLINS KAFÉ	Hedesunda Järnhandel	<i>Affären med de fina</i> JULKLAPPARNA
De hemlagade julläckerheterna finner Ni hos E. W. ÖHLANDER	BELÅTEN BLIR NI om julhandeln sker hos BACKLUNDS, Kungsgården	Stjernas Herrekipering

HUR MAN FIRADE JUL HOS MELLANGÅRDS.

Frampå julaftonseftermiddagen bar man in en stor kärve slagtröskad halm i stugan, där det var städat och snyggt. Strax förut hade man tvättat sig och gjort sig fin och ätit "liten julkväll" i mörkningen. När halmen kommit in, föllo alla på knä, och någon läste högt aftonbönen från psalmboken. Sedan flätade man "jultuppan" av halmen. Den såg ut ungefär som en docka. Man ställde den framför sig och tog den med mun. Då gällde det att vara mjuk i ryggen. Julbordet var dukat med stora högar julbröd, en stor ost och ovanpå denna ett helt smör. Bredvid stodo drickskanna och brännvinsflaskan och "silverkuppar" att dricka ur. På bordet stod också julljuset. Det hade så många "ångar" (armar) som det fanns personer i gården. Det tillverkades på så sätt, att man knöt ett visst antal veckor kring en vidjering och flätade ihop dem en bit från ringen. När ljuset var färdigstöpt klippte man upp öglorna kring ringen. Var och en i huset, den äldste först, utmärkte åt sig en ljusarm, och den, vars ljusarm tidigast slocknade, skulle först dö.

Så åt man julkväll: lutfisk och köttsoppa, kalvost och "kaker" i mullöger, sötost och gröt, sist stek och sviskonkorv. Efter maten sjöng man fyra eller fem psalmer och läste ur Linderoths postilla, och därpå gingo pojarna ut för att ge hästarna nattfoder. Under tiden bäddade pigorna syskonbädd på julhalmen. Den, som på juldagsmorgonen var hemma från ottan, förde ihop halmen, svepte "underreden", slarvtäcken och dylikt omkring och lade den under väggbänkarna och strödde finhackad, ren halm över hela golvet ända ut i förstugan. På juldagseftermiddagen var ungdomen inne och lekte "skodde blacken" och "drog slätkäpp".

I Oppåker hade man en lång svart stav med svarvad knopp, som man under helgen gick turvarv med i gårdarna och petade i julhalmen för att se efter, om inte något eldkol fallit ned från spisen och låg och glödde. Julen varade till tjugondan. Då "dansade man ut jultuppan". Barnen dansade med den och kastade sedan ut den.

(O. N.)

(Ur "Från Hedesunda" 1923)

JULMARKNAD

söndagen den 6 december kl. 13 i Kommunhuset

Kaffeservering

Brödförsäljning

"Mat i massor" och andra lotterier

Dragning i stora lotteriet

Försäljning av böcker samt

LP-skivan och kassetten "Toner från Hedesunda"

HEDESUNDA PRÄSTGÅRD

Av en rannsaking som gjordes av gamla monument och antikviteter, ett påbud av Kungl. Maj:t, och som verkställdes i Hedesunda vid tinget den 2, 3 och 4 oktober 1684 och sammanfattades av häradshövding Samuel Forsell, framgår litet om var den första prästgården var belägen. Här följer uttryckta rader ur denna beskrivning:

Prästgården var belägen öster om kyrkan, men när denna rannsaking gjordes, omtalas att där prästgården nu är belägen, vid pass 30 år sedan när källaren grävdes hittades människoben och dödsallar, större och mindre, som antogs vara efter en strid som där emellan danskar och svenskar hade stått en gång i tiden.

Det utvisar, att den först hade stått öster om kyrkan, men på 1650-talet flyttats eller nybyggts i den lund där den gamla flygelbyggnaden nu står.

Enligt en beskrivning år 1713 av prosten J. Halenius bestod prästgården av man- och ladugård, som voro helt ombyggda, utav goda och försvarliga hus. Av åkerjorden var större delen sand- och lösjord och låg nära älven, så att mycket räknades som äng. Betesmarker, ängar, hagar, skog och fiskevatten var någorlunda, men höet var mest grovt starrhö och mulbete. Vidare var det på åtskilliga sidor om prästgården långt ifrån beläget. Så ock ett kvarnställe och ett torp. Kvarnstället så avsides att det ej nyttjades.

På 1740-talet kom vissa reparationer av prästbostället. Vid sockenstämman den 23 nov. 1740 uppvisade och lämnade prosten Nils Ekholm en räkning på 352 daler 29 skilling kopparmynt, som han hade lagt ut för reparationer av både kyrkan och prästgården och som han ville ha igen av socknen. Nästkommande år vid stämman i oktober var det badstugan vid prästgården, som var förfallen till "swillar och wäggband" och fordrade besiktning om vad virke, som under vintern skulle framföras, för att kunna repareras instundande vår.

Om den räkning som prosten krävde betalning för 1740, eller om han gjort nya försträckningar åt socknen, är oklart.

På sockenstämman den 15 oktober 1745 omnämnes: "Till betalning för murmästaren och kalk, samt för giord reparation i Prostegården i Bagarstugan beslöts, at 6 öre Kopparmynt skulle opptagas och till Herr Probstén lefwereras, som för sådant i försträckning stådt, så at dermed uti detta måhl alt klart skulle blifwa. At på norra fähuset skulle täckas och takwed oppläggas, samt lagas hvad fehlachtigt finnes skulle". Men under kyrkoherden Johan Backmarks tid, 1750 - 1768, byggdes en ny prästgård, av vilken en flygelbyggnad ännu finns kvar. Hur mycket socknen byggde av denna prästgård är oklart.

I prosten Olof Bolunds bouppteckning 1854, visserligen 100 år senare, är en del husbyggningar upptagna som hans egendom: En byggning belägen öster på gården, bestående af 4 boningsrum, förstuga och kontor 200,--, En byggning söder på gården med 3 rum, förstuga och kontor 66,32, En tredje jämte kolhus 30,--, En Rå 83,16, En Bod 5,--, En Sjöbod vid Norra sundet 6,32, En Hölada i Frihetslund 20,--, En stuga i Ängarna 6,32, En mjölbod på nedre botten, samt trenne rum på den övre uti Socknens Wästhushusbyggnad 20,--, Ett vedlider 25,--, Ett vagnshus 15,--, samt ett afträdeshus 5,--,

tillsammans 483,16 riksdaler.

Detta var väl byggnationer som prästerna själva hade låtit göra för egna pengar och som sedan blivit inlösta av den efterträdande, som kommit till tjänsten.

När efterträdaren, kyrkoherden Karl Jacob Rydberg, skulle överta prästgården, skulle det göras av- och tillträdessyn av bostället. Den hölls den 16 augusti 1855 och då utdömde Syne-rätten prästgården och ålade sockenmännen att inom 3 år uppföra en ny sätesbyggnad. Vid sockenstämman den 4 november meddelades detta och då valdes en kommitté, som skulle utreda var prästgården skulle ligga, dess storlek och beskaffenhet samt inkomma med förslag.

Denna kommitté redogjorde vid stämman den 3 februari 1856 för sin utredning. Platsen var lämpligast å det ställde Pastorn visade sig vilja ha byggnaden. Ett utkast av ritningen visades av ett hus av c:a 38 alnars längd och 20 alnars bredd och en våning högt, med 6 rum och kök, vilka av socknen skulle inredas, samt nödiga vindsrum, som av Pastor själv borde bekostas. Virket skulle tagas å pastoratets skogsskifte i Gamle. Så snart utstämpling av timmerträden skett, skulle de fällas och timmer och bjälkar grovlötas, köras ner och över älven till Söderfors för att vid sågen där sågas samt sedan hemköras till prästgården.

Vid stämman den 15 juli 1856 förklarade sig de närvarande utanvidsmännen villiga att bidra med ett dagsverke per hushåll det nästa år beräknade byggandet av ny prästgård.

Vid stämman den 21 sept. 1856 bestämdes, att för läggande av grund för nya sätesbyggnaden skulle gångled utskrivas och att arbetsledare skulle anställas. Vidare att lämna plats för all materials uppläggande m.m. Därför skulle den s. k. Tiondeladan ner-tagas och uppföras på annat ställe.

Den 28 sept. 1856 hölls stämman, då fördelstagaren Jon Johnsson i Brunn, mot 2 Riksdaler om dagen, denna höst lovade att lägga grunden till prästgården med biträde av gångledskarlar. Dagakarlen Anders Larsson i Berg lovade att med biträde av en gångledskarlar verkställa stensprängning till grunden, emot en dagpenning av 1 Rd. 32 skill., då han själv skulle hålla redskap.

Att en källare i sätesbyggnaden skulle göras, bestämdes i stämman den 4 jan. 1857, helst om man kunde få köpa slaggstenar ifrån Gysinge eller Söderfors.

Å stämman den 10 april 1857 antogs byggmästaren G. N. Runer i Gävle, som lämnat in det lägsta anbudet, för uppförande av prästgården. Byggmästare Runer påvisade, att med en liten ändring av ritningen skulle byggnaden bli dels billigare, dels få ett bättre utseende, vilket också bifölls.

På stämman den 14 mars 1858 uppdrogs åt Directionen över byggnadsarbetena vid församlingens kyrkoherdeboställe att, efter tillkännagivande såväl i Norrlands-Posten i Gefle som från predikstolen i Hedesunda kyrka, på offentlig auktion, vilken ansågs tjänligast att hållas nästinstundande 3:dje dag påsk den 6 april, åt den högstbjudande, på villkor, som Directionen ansåg vara för socknen fördelaktigast, försälja den utdömda sätesbyggningen och det gamla stallet vid nyssnämnda boställe ävensom den gamla sockenstugubyggnaden invid kyrkan.

Redogörelse för byggnadskostnaderna upplästes vid stämman den 10 maj 1863, då följande

redovisades:

Undertecknade därtill utsedda revisorer hava genomgått så väl räkenskaper som därtill hörande verifikationer innefattande tiden från dess början eller från år 1856 till den 16 mars detta år. Under denna tid har dels genom utdebitering varje år, dels genom upplåning samt genom försäljning av byggnader och gammalt virke inkommit till kassan i kontanter Rmt. Banco 29,712:53. Däremot har under samma tid blivit utbetalt för dagsverken, bräder, forlöner, byggnadsmaterialer, räntor för upplånta pengar samt entreprenader m.m. tillsammans Rmt. Rd. 29,714:68. Således är 2 Rd. 15 öre mera utgivet än inkommet. Vid den fullständiga räkenskapsförning som härå är fördr synes klart vad varje byggnad kostar i kontanta medel likväl oberäknat alla kör- och mansdagsverken som utgått från socknen.

För Pastors nya sätesbyggnad har blivit utbetalt	Rmt. Rd. 13,275:05
" Tiondeladans flyttning	166:27
" Stallsbyggnaden	411:76
" Brygghusbyggnaden	422:37
Reparation av s.k. Wisthusbyggnader	<u>154:05</u>
Sålunda för ovannämnda byggnader till dato utgivet	14,429:50

Hur byggnaden skulle målas diskuterades, dels den 19 juli 1863, dels den 14 maj 1865, då stor oenighet rådde om byggnaden skulle målas som en "Karaktersbyggnad" med oljefärg eller som många ville med rödfärg.

Twisten bilades genom kyrkoherden, som vid stämman den 10 sept. 1865 åtog sig att för egna medel bekosta målningen:

S. D. Till biläggande af redan uppkomna och förekommande af ytterligare tvister, angående färgbestyrkningen af den sommaren 1864 verkställda brädbeklädnaden å Sätessbyggnaden vid församlingens kyrkoherdeboställe och på det under tiden för dessa tvisters afgörande denna brädbeklädnad ej måtte helt och hållet förstöras, erbjöd sig församlingens Kyrkoherde att på egen bekostnad och på ett till hans kännedom nyligen kommit enkelt och ändamålsenligt sätt, som nu i stämman af honom uppgafs, låta med ljusgul färg bestyrka denna brädbeklädnad, hvilket ambud enhälligt antogs af de i stämman närvarande församlingsledmöterna.

In Fidem

C. J. Rydberg.

Därmed var den nuvarande prästgården i stort färdig på sin nya plats.

A. L.

Nu var det kommet därhän, att tiden för bröllop var inne. De unga tu voro ense och de gamla hade också funnit priset passande. Förmögenhetsförhållanden och stånd gingo an. Kanske egendomarna voro så belägna, att de i en framtid kunde sammanslås.

G i f t o m a n n e n, som var brudens fader, om han levde, eljest var det brudens äldsta broder eller någon annan närskyld, allt enligt gällande lags föreskrift, hade lämnat sitt bifall. Innanläsningsfärdigheten och kunskapen i katekesen hade befunnits tillfredsställande. Således voro alla hinder undanröjda, så att de påbjudna lysningarna "3 söndagar å rad" finge kungöras. Första gången det lyste, hette det visst, att bruden hoppat från predikstolen och skulle väl då "ha brutit benet", varmed bruket av s. k. "kryckor" i diverse former troligen äger sammanhang.

Nu var dagen för bröllopet bestämd och bröllopgästerna skulle bjudas. Detta var just icke någon så enkel och lättvindig förrättning. Att närmare och fjärmare släktingar skulle bjudas var ju självfallet och kanske mera enkelt. Ofta torde kontrahenterna vara från samma by, men voro de från olika byar, så skulle alla bjudas i den by, där bröllopet stod, men endast ungdomen i den by, i vilken den andra kontrahenten hade sitt hem och där bröllopet ej stod.

B j u d n i n g e n s k e d d e s å:

- 1:o Företog brudparets fäder en bjudningsresa för att bjuda de gamla;
- 2:o den blivande brudgummen och en manlig släkting till bruden för att bjuda den manliga ungdomen;
- 3:o den blivande bruden och en kvinnlig släkting till brudgummen för att bjuda den kvinnliga ungdomen.

Under dessa trefaldiga bjudningsfärder vankades förplägnad på alla ställen, synnerligast då de hedervärdiga gubbarna kommo. Som kaffe då ej ännu kommit i farten, var det naturligtvis öl och brännvin med tilltugg, som utgjorde välfägnaden, vadan det hände, att gubbarna blevo tämligen överförfriskade.

Vid bröllopgården reste byns ungdom kvällen före bröllopet en väldig majstång på vardera sidan om porten. Stängerna voro målade, liksom de hade varit lindade med ett rött band med lämpliga mellanrum, samt i toppen försedda med var sin krona.

I gästbudssalen hade den kvinnliga ungdomen full sysselsättning med att kläda en brudhimmel över den plats där brudparet skulle sitta under bröllopsmåltiden. Brudhimmeln förfärdigades av ett lakan, som pryddes med granna sidenhalsdukar, vackra sidenband, kanske också varjehanda figurer utklippta i guldpaper, mera eller mindre lyckade inskriptioner och sentenser, syftande på framtida lycka, rik avkomma med mera dylikt.

I någon granngård till själva bröllopgården kläddes bruden av någon därtill kunnig herrskapsmänniska. Det var nog ej mer än en i hela socknen, som kunde den konsten, någon äldre fröken eller också vissa tider prästfrun. Bruden bar guldkrona och hade slöja o. s. v. Nu samlades bröllopgästerna till den gård, där bruden uppehöll sig, och där förrättades vigseln. Under vigseln höllo två par gossar och flickor "pällen" (den tillhörde kyrkan och var vackert sirad) över brudparet. Det var släktingar till brudfolket, ett par från brudens och ett par från brudgummens sida, dock

så, att den manliga från brudens sida skulle ha en kvinnlig från brudgummens sida och tvärtom. Man ville gärna tro, att dessa, som hållit pällen tillsammans, med tiden skulle komma att förena sina öden för livet. Och säkert är, att jag själv som ganska ung varit med, där detta inträffat. Orsaken till att äktenakapsfrekvensen är i avtagande är också förmodligen den, att de unga nu aldrig komma i tillfälle att få hålla pällen tillsammans.

Efter vigseln tågade brudparet, företrädda av två spelmän och efterföljda av brudpigorna och gästerna under tonerna av en brudmarsch till bröllopsgården. Under denna färd hade de s. k. "tjyvmästarne" till uppgift att med alla möjliga tricks och påhitt försöka komma brudpigorna att förlora sin allvarliga hållning o. s. v. Vid ankomsten till bröllopsgården voro nu i den s. k. "Nystun" borden dukade. Men varifrån taga mat till alla dessa människor? Gästerna måste alla ha haft "förningar" med sig, bestående av stora, mjuka bullar, stek, sötost, grötkrutor, stora kopparfat med s. k. kaka, ett slags finare puddingar, tårter i många bottnar eller våningar måste också finnas.

Något nära anhörigt par anmodades att vara "brödfamfolk" och dem ålåg rätt stora skyldigheter, så de måste vara utrustade med nästan en hel kolstig med förningar av både mat och dryck. Första målet skulle de hålla en avsevärd del av både mat och drycker.

Brudparet placerades nu under brudhimmeln, och i närheten därav, troligen på ena sidan om bruden, var prästens plats och sedan i tur och ordning efter släktskap, rang, heder och värdighet. De förut i förbigående nämnda "tjyvmästarne" ålåg det att fösa gästerna till bords, och då var och en, som var en smula medveten om sin värdighet eller eljes blyg av sig, visade sig motspänstig och så kruserlig som möjligt, så var det nästan lika svårt att få folket till bordet som att få en skingrad fårscock dit man vill. Tjyvmästarne voro också därför utrustade med lämpliga slagvapen, med vilka det ej vore så gott att få göra närmare bekantskap.

Det lyckades naturligtvis så småningom att få borden fullsatta, ty det var i allmänhet flera bord. En minderårig gosse var utsedd att läsa bordsbönen.

Rätterna voro ej få och måste intagas i rätt ordning. Steken inbars, under det spelmännen spelade en steklåt eller marsch. Brännvin bjöds ur silverbägare (åtminstone till fruntimmerna, som fingo s. k. "sirapsbrännvin"), som gingo laget runt. Starkt, hembryggt öl bjöds i stora silverpokaler och eljest i träkannor. Dessutom skulle i något hörn av gästbudsalen finnas en så fylld med öl och försedd med en skopa, så att vem, som blev törstig eller eljest ville förfriska sig, när som helst kunde göra det. Det var alltid en särskild s. k. "källarvål" utsedd, som hade att svara för, att öl alltid fanns i tillräcklig mängd. Tårtan skulle skäras av prästen, och det var inte alltid så lätt. Så hörde jag, att han vid ett tillfälle hemställde om någon kunde anskaffa en s. k. "stocksåg" för ändamålet.

När måltiden äntligen var till ända, bordsbönen läst och en psalmvers sjungen, så blev det att göra sig i ordning till dans. Först skulle man dansa med bruden i någon viss ordning, och sedan blev det allmän dans. Någon gång fram på småtimmarna blev det fråga om att röva bort brudgummen. Då stod visst de gifta i dörren och

skulle passa på att få ut brudgummen, som den ogifta delen, särskilt de manliga, sökte hålla kvar så länge som möjligt. Omsider lyckades det att få ut och undan honom, och så försvann också bruden med honom.

Snart därefter gällde det för bröllopgästerna att söka upp sina boplatser i granngårdarna här och där, alla, som ej kunde få plats i bröllopgården. De förnämligare och äldre fingo naturligtvis så långt möjligt stanna där.

Så hade det blivit afton och morgon den första dagen eller något rättare den andra, då brudparet hade att i byns spridda gårdar uppsöka bröllopgästerna och bjuda dem frukost "på sängen", d. v. s. innan de ännu hunnit stiga upp.

Andra morgonen ålåg det "Bruframman" att bjuda på frukost, tredje dagens morgon påvilade denna skyldighet svärmor i gården.

"Dansa kring Kabben". En stor huggstabbe införskaffades och tjuvmästarne förordnade, vilka par skulle taga varandras händer och sno på kring kabben av hjärtans lust eller olust, ty det var visst ett slags straff för något mindre gott förhållande, som några till äventyrs låtit komma sig till last o. s. v., varför åskådarna, som nog kände orsaken, då hade rätt muntert.

Därvid skulle pengar läggas på stabben. Dessa penningar torde hava gått till samma ändamål, som de penningar, vilka samlades vid bordet första kvällen. Det tillkännagavs sedan i kyrkan, huru mycket brudgummen givit till kyrkan och vad som för övrigt samlats. Det gick troligen till de fattiga, ty den tiden handhade kyrkan all fattigvård.

Utom annat som ålåg tjuvmästarne var, att de under nätterna passade på och stulor kläder från den yngre parten av bröllopgästerna. Å dessa stulna kläder förrättades auktioner, då var och en var tvungen att inropa sina tillhörigheter för att få dem åter. Det blev också en penning för det förut omnämnda ändamålet.

Att dansen trädde på lediga stunder under hela bröllopet är klart. "Långdansen" få vi ej glömma. Den kunde ju företagas flera gånger under ett bröllop. Spelmännen gingo då först, och alla andra deltagare togo varandra i händerna och voro ovillkorligt skyldiga följa efter, var spelmännen gingo. Dessa i sin ordning sparade ej på att uppsöka svårfrankomliga passager. Så kunde det falla dem in att gå in i en ladugård och söka komma ut genom gödselgluggen, som på den tiden ej var en dörr utan en liten lucka om 50 å 60 cm. i fyrkant. Det lär också ha hänt, att de gått in i en förfallen kolkoja och ut genom skorstenen och så anställt dans på kolbotten. Vita skor tror jag ej voro uppfunna då, åtminstone voro de ej i bruk i Hedesunda.

Efter tre å fyra dagar började det bliva på tid, att ungdomen skulle ge sig i väg, och tecknet därtill var, att på kvällen förut trakterades med "kallskål", d. v. s. öl och bröd. Förmodligen en slags symbol av, att det var slut med den övriga maten.

Detta må tjäna som en liten kulturbild från gängna tider.

(Berättat av E. Hedblom vid hembygdsfest
i Hedesunda sommaren 1920.)

Hedesunda Ting den 2, 3 och 4 october 1684.

Erich Jönsson i Holmen, emot sine 90 åhr berättade sig aff gammal sägn hafwa hört, att på en ö, benämnd Arnön, belägen uthi Hedesunda Elfwen, emellan Nora och Hedesunda Socknar, derest är grafwar och sammanbörder af Steen, lijka som wallar, samt lijkelser till Styckeagluggar, dijth skole inwånarne i förtijden med sine saaker flytt och sig Salverat för Fiendens anfall, hwilken tijd och Fältslag skall hafwa stått wid Kongsgården strax wid Kyrckian, på Åkrarne, emellan Prästsundet och Prästegården, som den tiden warit belägen Östan om Kyrckian, warandes där wid Kongsgården och där i kring som Prästegården nu är belägen, diupa grafwar och gröppter, icke olijke skantzar, jämbwål och högar, hwaruti doch intet, hwarken ett eller annat hörtz wara funnit, ej heller lijke jättegafwar, men uthi Prästegårdz åkren, när den för någon tijdh sedan opkörtz, äre Skiächter, Pijlar, Swerdh; Sporrar och åthskillige gamble Stridztyg fundne, män distraherade och förrychte, att nu intet däraf finnes. Jämbwål när Prästegårdz Källaren för Wedh pass 30 åhr sedan opgrofs, äre och så, föruthan lijka sådane Instrumenter, påfundne en stoor hoop Menniskio been och dödeskallar, större och smärre, men ingen wiss berättelse hwadh där fordom skall hafwa warit. Elliest finnes och många högar i denne Hedesunda Sochn, såsom på Lurberg wid Brunns byen, emellan Bäck och Bergz byar in uthi dheras åkrar, i Öhlbyggernes åker, widh Östweda, på både sijdor om byen, mellan Landa och Ullanda byar, strax wästan Kåfsta by, på Öön strax sunnan för byen, en jämbwål mitt uthi byn, hwilka högar mehrendels äre runt omkring wid Footen muhrade och med Gråsten omlagde och sedan medh Jordh opkastade och förhöjde, som nu dels med gräs, dels och med stoora träen öfwerwuxne äro, berättandes gamble Män sig hört säijas af sina Fäder och Förfäder, det däruthi skulle wara jättar begrafne, och uthi somblige högar af barnen funnit åthskillige Järnredskap, såsom yxor, bijlor, Spadar, Sporrar, Swärdfästen etc. Item något uthrustet Mässing, hwilket grafwande Wallebarnen en tijdh sig mycket företagit, intill des wed pass för 10 åhr sedan blifwit förbudt på Tinget, att sådane högar och sammanbörder intet skulle röras eller uthgräfwat. Endels och barnen af sine Föräldrar med undsäijelser där ifrån håldne, medan barnen sedan dhe sådant giort och mågot funnit med sitt grafwande, blifwit sömblöse, orolige, kwahlsamme och såsom halffånotte.

Emellan Wahlbo och denne Sochnen, doch inom Wahlbygge Rågångh wed Öbygge-Sjön, emellan Jöhlbroderne som öfwer Myrerne bygde äre, fins en graaf opkastat, som säijas wara giort till bröstwärn, för Fiendes anfall. Rätt i Rågångh emellan Wahlbo och Hedesunda Östan Landzwägen är en hög Holma, som kallas än i dag Munkhollmen, belägen mit uth på en stoor myra eller moss, om honom berättar gamble Ländzmannen, Peder Erichsson i Backan, om sine 60 åhr, sig hafwa hört af sin för 23 åhr sedan afledne Fader, hwilken en gång warit på samma Holma, att där mitt igenom ett stort Furuträ suttit en Järnstång medh en stoor Järnring i hwardera ändan hwilka Järnarmar förmenes hafwa warit såsom ett Röör och wijst Linien till dhe nästliggiande, men

skall nu intet wara där till finnandes, lijkwäl samma holma som är af Steenig och oländigh grundh nu för tijden med stoor och groof Furuskog öfwerwuxen. Af sombligom berättas och efter gammal sägn, att då Munkerne blifwit förjagade ifrån Klöstret, som dhe förmene warit widh Gefle eller Gafle, hafwa dhe på samma Holma haft sitt Nattlägre, hwaraf han sitt Namn förmenes fått hafwa.

Uthi Hedesunda Kyrckia finnes 2:ne gamble Munkeböcker in 8:vo den ena doch af större och den andra af mindre papper och Form. Item ett Rökelse kaar av koppar.

Uthi ingången mitt under Kyrckio döören ligger en Ruunesteen, hwilken Pastor locj, Mester Peder Celenius, berättar wara afsatter uthi sahlige Werelij tijdh. ^{x)}

Desuthan ligger rätt wed Kyrckiodöören, innan till, som doch till förende, och för än Kyrckian på södre sijdan utbygdes, legat på Kyrckio Gården, en lijksteen rundt kring med uthuggne Munkebokstäfwer och mitt uppå en kalck, hwaraf praesumeras den samma form warit någon Präst tillhörig, hwilken Steen, en eller annan i Sochnen sig fullan welat tillägna, men ingen har kunnat wijsa något skääl där till, ej heller weet någon det ringeste säija sig någonsin hört af hwem den må wara dijt Lagder. Pastor berättade och att betienten uthi Archivo Regni M:r Ericus Wennaesius nyligen warit i Sochnen och ej allonast frågat efter sådane Antikviteter och Monumenter uthan och afskriwit hwad på bäge Stenarne uthuggit och skrifwit är.

Samuel Forsell

(sigill)

Erich Warg

(sigill)

Item = likaså

x) Han var fornforskare och professor Olof Werelius i Uppsala.

För en levande bygd och natur

Ånglamark står som samlad symbol för folkrörelsernas engagemang i kampanjen *För en levande bygd och natur*. I ordet Ånglamark, myntat av nationalskallden Evert Taube, ryms budskap om aktsamhet om naturen men också om bygdens och människors utveckling, om förhoppningar om en framtid i en levande landsbygd.

I februari 1987 bildades, på initiativ av Riksförbundet för Hembygdsvård, den Nationella Folkrörelsekommittén för en levande bygd och natur. I kommittén har ett 70-tal organisationer, stora som små, slutit upp för att vara med i kampanjen.

Ordförande i folkrörelsekommittén är Ingemar Mundebo, hembygdsrörelsens förbundsordförande.

Hembygdsrörelsen i i främsta ledet

Hembygdsrörelsen är initiativtagare till denna breda nationella samling. Hembygdsrörelsen har också ett stort ansvar för den historiska förankringen i bygden, men även för bygdens framtid. Försvinner människorna från stora delar av våra bygder försvinner även förutsättningarna för vårt levande kulturarv och vi har mist oersättliga värden för kommande generationer. Därför går hembygdsrörelsen i främsta ledet i kampanjen.

*Hela Sverige
ska leva!*

HEDESUNDABÖNDERNAS ATTACK MOT SÖDERFORS

(Ur boken S Ö D E R F O R S av Sven Sjöberg.)

Uppbyggandet av Söderfors bruk hade börjat och en viktig sak var att tämja forsen och få drivkraft åt ankarbruket. Samma år 1676, som bruket anlades, lät Ankarström påbörja en hundra alnar lång damm strax ovanför den strida forsen. Arbetet med den var mycket krävande och hann ej avslutas före vårflodens inträde med resultat att dammen pressades sönder av högvattnet. En ny damm började strax därefter byggas och stod färdig sommaren 1678. Detta dammbygge sågs inte med blida ögon av bönderna ovanför bruket. Man befارade nämligen översvämningar om inte älven fick fritt avlopp. Deras farhågor skulle inte heller visa sig ogrundade. Redan det första året kom det klagomål över ett för årstiden ovanligt högt vattenstånd, som man satte i samband med dammbygget. Det var bönderna i Bro och Säljan i Nora socken, som klagade över att ängar ner mot älven ännu vid denna tid var översvämmade, medan man förr om åren vid midsommartid kunnat gå "torrskodder" på dessa marker. Även åren 1680 och 1686 förblev en stor del av dessa ängar oslagna på grund av högvatten. De klagande vände sig nu till häradsrätten. Under förhandlingarna där lovade Söderfors bruksägare att till var och en, som lidit förlust genom älvens översvämning, utlämna 1 lispund järn. Vårfloden 1687 var ovanligt hög och vattnet nådde långt in på ängsmarkerna. Även tidigare hade översvämningar varit vanliga, men sedan den nya dammen uppförts vid Söderfors, hade man i Hedesunda gjort den iakttagelsen, att älvens vatten icke sjönk lika snabbt som förr om åren. Sockenbornas misstanke om dammens skuld till det höga vattenståndet stärktes ytterligare, då meddelande inkom, att slåttern på ängarna ovanför Gysinge kunde försiggå i normal omfattning. Saken kom före vid häradsrätten, som beslöt om syn av dammen. Denna undersökning förrättades 13 och 14 juli 1687 av häradshövding Samuel Forsell. Därvid framhöll bruksinspektör Carl Süderman som representant för bruket, att översvämningar i stor utsträckning förekommit även nedanför Söderfors. Han erbjöd sig emellertid att vid lågvatten riva den nyuppförda dammen med det förbehållet att om åtgärden icke medförde åsyftad verkan, så skulle jordägarna i Hedesunda bli ersättningskyldiga till bruket för minkade leveranser till amiralitetet. Under 1687 vidtogs inga åtgärder från brukets sida att uppfylla det givna löftet. I stället ansåg bruksledningen, att det ingånga avtalet genom Leijoncronas död, som skedde under året, ej längre var giltigt. Då vårfloden följande år var ovanligt hög, beslöt hedesundaborna att, trots utebliven order från befallningsmannen, taga saken i egna händer och riva ner dammen. En vårdag infann sig länsmannen Jochim Persson från Hedesunda jämte några sockenmän vid Söderfors, där de med förenade krafter drog upp dammluckorna, för att sedan snabbt bege sig från platsen. Genom raskt ingripande från bruksfolkets sida kunde emellertid hyttan den gången räddas från förstörelse. Men hedesundaborna återvände söndagen den 11 juli samma år, nu i sällskap med kyrkoherde Joen Halenius och domare Anders Ersson i Västbyggeby. De gick en stund nere vid masugnen "liksom för att betänka sig", berättade vittnena vid en påföljande rättegång. Men då de fått veta att brukspatron Gyllenstedt just då befann sig på annan ort, gick

de in i masugnen och lade beslag på ett kraftigt spett. Masmästare Mattsson protesterade men förgäves. Inte ens hans begäran om att få fullborda gjutningen av 26 järngrytor bifölls.

En stund senare tillkännagav vattnets inträngande i masugnen, att hedesundaborna lyckats i sitt uppsåt att dra upp dammluckorna. Masmästaren och hans folk kämpade länge mot vattenmassorna. Men då vattnet till slut trängde upp i masugnsippan, där elden slocknade, uppgav man alla försök. Masugnen hade då gått i 23 veckor, men kol och malm fanns för 8 veckors blåsning till. Det dröjde sedan ett par veckor, innan alla skador var reparerade. Brukets förlust genom det inträffade beräknades till 765 daler kopparmynt.

Vid de långvariga rättegångsförhandlingar, som följde, framkom att länsmannen i Hedesunda icke hade fått order av befallningsmannen att uppriva dammen, utan på eget initiativ tillsammans med några sockenbor företagit denna dristiska åtgärd. Domen i målet kom att lyda på flera tusen daler kopparmynts böter för de skyldiga. Men då de begick avbön och lovade att aldrig mera göra åverkan på dammen, efterskänktes böterna. I stället ingicks den 17 juli 1690 en överenskommelse mellan bruksledningen och Hedesunda sockenmän, varvid man bl. a. enades om att dammen skulle bibehållas, men att dammluckorna skulle öppnas vid slåttertids i händelse av högt vattenstånd. Samtidigt erkände även bönderna i Kågbo by i Hedesunda, att brukets uppdämningar icke förorsakat dem några skador. Detta innebar, att ett redan 1678 ingånget avtal, som ålade bruksledningen att underhålla byns knekt, nu upphävdes.

Att man likväl inte var nöjd i Hedesunda med uppgörelsen, framgår av följande protokollsutdrag:

Så at ängien det Ena året efter det andra mehr och mehr förderfwas
så at nu litet och dehls intet till Bergning dugelig är, som efter
begiäran betygas af Hedesunda Sockenstufwa d. 25 november År 1694.

Halenius.

KOM IHÅG

att planera för Hembygdsföreningens sommarresa den 2 - 5 juli
nästa år!

Vi besöker Gudmundstjärn och Höga Kusten och vi tar en båttur
till Ulvön.

Närmare upplysningar i nästa Rovblad.

Busshälsningar

Olle

ÅBOARNA PÅ NORRBO

Erik Nord i Norrbo, Främlingshem, berättar.

Den gamle åbon Erik Nord i Norrbo som satt och berättade om sin och fädernas gärning vid skogstorpet, fyller 71 år i dag.

- Det är, säger berättaren, rätt svårt att ange var detta ställe ligger. I ladugården hämtar mor fodret i ladan, som ligger i Valbo, och ger det åt korna, som stå klavade i Hedesunda. Stallet ligger helt i Hedesunda, men för övrigt går vi här och rotar i båda socknarna. Är det uppbörd av kommunalutskylder så föreläggas vi även debetsedlar från båda kommunstyrelserna.

Vägen till torpet tar av från stora landsvägen ett par hundra meter från den gamla avrättningsplatsen vid Främlingshem och smiter rätt ut över de stora myrarna, förbi Munkholmen, där de tre socknarna Årsunda, Hedesunda och Valbo mötas, och Brunkeberg innan den når backen där Norrbo ligger. Men det har inte alltid varit så bekvämt här, säger Nord. Då jag var fyra år så klev vi över hela mossen på en gärdesgård, vilken stod där vägen nu går fram för att se på den sista avrättningen vid sockengränsen. Senare samma år slog man omkull denna gärdesgård och fyllde jord och grus över stängselvirket, så att det blev väg där. Innan detta hände, hade vi inte annan utfartsväg från gården än en klövjestig runt myren, som var en halv mil lång och träffade landsvägen vid Kungsgårdsvallen, där Hedesunda Kungsgård hade sina fäbodar. Där hade gården ett lider för fordon med hjul och dit klövjades allt som skulle forslas ut från gården, och även allt som skulle forslas in till gårds från den yttre världen måste klövjas en halv mil från detta lider, dit det kunde fraktas med hjuldon.

Bland gårdens tillhörigheter har Nord anträffat en klövjesadel som var märkt med årtalet 1647. Han antar på goda grunder, att stamfadern till hans släkt började upptagandet av torpet på allmanningen vid denna tid och han erinrade sig bl. a. en legend som blivit berättad vid gården från generation till generation om att stamfadern, som först slog sig ned där, var skytt och en mångkunnig man. Sedan han bland byggnaderna även fått upp ett häbbre så kunde han "ställa tjädertupparna på taket" till denna byggnad, så att det var bara att gå ut på morgnarna och skjuta ned så många av dem som han behövde till hushållet.

Denna skytt började odla upp Norrbo och fick till granne en koloni finnar, som slog sig ned på Brunkeberg alldeles intill. Medan finnarna foro överallt på allmanningen och svedjade råg, odlade skytten upp jorden och fick med tiden några tunnland under kultur närmast omkring stugan. Finnarna gjorde sig pörten, men skytten timrade sig ett ordentligt rum och detta bildar än i dag själva köket i mangårdsbygghaden vid Norrbo, vilken dock blivit påbyggd och utvidgad av stamfaderns efterkommande. Nu ha århundraden förflutit sedan denna bebyggelse tog sin början och det som finnarna gjorde är för länge sedan utplånat. De äro borta med svedjeland, pörten och allt vad de ägde - sägnen begåva dem även med renar -, medan det grundläggande verket

av den gamle nordbon-skytten fortlevat och utvecklats genom tiderna.

Någon gång under avlägsen tid blev allmanningen bakom de vida myrmarkerna vid Främlingshem upplåten till koltäkt åt Forsbacka bruk och det lär finnas ett papper, som visar att en av åboskyttens avkomlingar sålde sin åborätt till bruket för 90 kronor. Sedan dess har åborna på Norrbo varit arrendatorer under Forsbacka och senare under Korsnäs bolag, sedan detta förvärvade äganderätten till allmanningen.

Men traditionen förtäljer, att gårdens brukare gå i rakt nedstigande led från far till son ända ifrån stamfadern på 1600-talet och till berättaren. Efter honom övertogs gården av hans måg.

Berättaren kände genom traditionen till sina fäder från farfars fars fader. Denne hette Samil och hölls av folk för att vara litet konstig till sinnelaget. Hans farfars far blev i gengäld hållen för att veta mer än folk i allmänhet. Enligt kontraktet, som denne upprättade med Forsbacka bruk, skulle han i arrende för gården för varje år leverera 22 stigar kol utan all ersättning. Därjämte skulle han leverera 64 stigar för forlönen och därutöver göra 64 mansdagsverken för 50 öre om dagen. Denna uppgörelse stod orubbad medan både farfar och fadern till berättaren brukade hemmanet. Under berättarens faders sista tid lades arrendet om till kontant ersättning med 245 kronor om året. Så stod arrendet även under berättarens tid tills mågen tog emot, då denne erhöll andra villkor.

Sedan 1600-talet har den släkt som anlagt gården satt 12 turnland jord under kultur, av vilket berättaren odlade de sist upptagna bitarna.

Berättarens fader skötte gården i 40 år och fick för denna gärning mottaga patriotiska sällskapets stora guldmedalj för lång och trogen tjänst. Berättaren själv har skött gården i 37 år och under hela denna tid har hans hustru stått vid hans sida. Han blev änklings i höstas.

Innan vi skildes erinrade den gamle, att strävandena på skogstorpet genom alla århundraden inte varit någon dans på rosor. Runt om ha de väldiga myrmarkerna legat med frost och kalla dimmor och det har varje år varit svårt att bärga grödan innan frosten tagit kärnan ur axen. Men det sega odlarfolk, berättaren satt som målsman för, har kämpat sig fram på torpet år ifrån år och några pigga barnbarn till den gamle, vilka lekte omkring oss på gårdsplanen, medan vi samtalade, tycktes lova, att folket på Norrbotorpet skall fortleva och hålla jordbitarna kring det gamla fädernehemmanet under kultur länge ännu.

S. B-m.

Trettondag Jul, onsdag 6 jan., kl. 14 i NTO-lokalen